

4. Николенко Л. Ф. К вопросу об отборе студентов в педвузы / Л. Ф. Николенко, А. В. Скрипченко // Психологические основы профессионального отбора : уч. пособие. – К. : Наукова думка, 1973. – С. 106–108.
5. Романець В. А. Історія психології стародавнього світу і середніх віків / В. А. Романець. – К. : Вища школа, Головне вид-во, 1983. – 415 с.
6. Савченко Т. Л. Особливості системної організації уваги та загальні принципи її корекції як засіб оптимізації професійної діяльності педагогів / Т. Л. Савченко // Актуальні проблеми психології. – Том V : Психофізіологія. Медична психологія. Генетична психологія. – Випуск 3. – К. : Міленіум, 2004. – С. 182–193.

УДК: 378.092.56

Л.Ю. Москальова

СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЕТНОХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ В ОСОБИСТІСНОМУ РОЗВИТКУ СТУДЕНТІВ

Анотація. У статті розглянуто питання етнохудожньої культури у процесах розвитку сучасної професійної освіти. Автор вказує на потребу особистісного розвитку студентів напряму підготовки «Мистецтво» на основі кращих зразків народної творчості та самобутньої регіональної етнохудожньої культури з урахуванням традицій етнопедagogіки.

Ключові слова: етнохудожня культура, етнопедagogіка, особистісний розвиток.

Moskaliouva L.Yu. A Social-educate potential of ethnoart culture in personality development of students

Annotation. The questions ethnoart culture in the processes of development of modern vocational education. The author points to the need for personal development of students' field of study "Art" on the basis of the best examples of folk art and distinctive regional culture ethnoart with the traditions ethnopedagogics. ethnoart culture, pedagogy, personal development.

Key words: ethnoart culture, ethnic pedagogy, personal development.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасні перетворення у всіх сферах життєдіяльності суспільства (економічна, політична, соціальна, культурна тощо) є досить складними і суперечливими. Це не може не впливати на стан культури, освіти, розвитку сучасної молоді під час набуття ними соціальності. Уніфікація та універсалізм призводять до певних наслідків для усвідомлення людиною себе як представника певного типу етнохудожньої культури, її самобутності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначена проблема знаходить відбиття в роботах В. Кукушіна, Л. Столяренко [3], Г. Палаткіної [4], Л. Романової [6], Н. Ульянової [7], К. Ессекуєва [8], Ф. Ялалова [10] та ін. Аналіз широкого кола наукової літератури показав, що сьогодні напрацьовано основи для визначення соціально-виховного потенціалу етнохудожньої культури.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У той же час проблеми особистісного розвитку студентів спеціальності «Мистецтво» як майбутніх носіїв етнохудожньої культури не знайшли достатнього відображення в педагогічних дослідженнях. Недостатньо вивченими залишаються ціннісні аспекти етнохудожньої культури в сучасному освітньому просторі.

Формулювання цілей статті. Мета дослідження – обґрунтувати соціально-виховний потенціал етнохудожньої культури для особистісного розвитку студентів напряму підготовки «Мистецтво».

Виклад основного матеріалу дослідження. В останні роки в Україні розробляються і впроваджуються програми відродження народної культури, націлені на реалізацію її соціально-виховного потенціалу. Цілі і завдання виховання особистості на основі вищих духовно-моральних цінностей та ідеалів, утілених у різних традиційних формах культури, характерних для різних регіонів, набувають особливої соціально-культурної значущості. З цього приводу можна навести положення декількох нормативних документів.

У Декларації принципів міжнародного культурного співробітництва (4 листопада 1966 р.) існують положення, які для нашого дослідження є основою: 1) кожна культура володіє гідністю і цінністю, які слід поважати і зберігати, 2) розвиток власної культури є правом і обов'язком кожного народу, 3) у багатому різноманітті та взаємному впливі всі культури є частиною загального надбання людства. У Рекомендації № 23 Всесвітньої конференції щодо політики у сфері культури «Культурні цінності – духовні цінності. Культура, самобутність і розвиток» наголошується на тому, що утвердження культурної самобутності є основним елементом незалежності й національного розвитку. У Рекомендаціях парламентських слухань на тему «Етнонаціональна політика України: здобутки та перспективи» (11 січня 2012 р) відзначено, що в Україні проживають представники 139 етносів, загальна чисельність яких сягає 10 мільйонів (близько 22 % від населення України). Важливим є, – наголошується у рекомендаціях, – ініціювання розроблення державних цільових програм, зокрема з питань розвитку культурної і мовної самобутності національних меншин України, зосередження уваги на збереженні культурної спадщини зникаючих етносів [5].

Таким чином, виявлення, збереження та передача новим поколінням зразків творчості етносів, культурних знань і досвіду має стати одним із провідних завдань збереження та поширення самобутніх регіональних етнохудожніх культурних традицій.

Звертаючись до визначення поняття «етнохудожня культура», ми зустрічаємо її різне написання – «етнокультура» (Л. Васеха), «етнохудожня культура» (Л. Романова). Також ми вбачаємо і те, що в дослідників щодо визначення цього поняття існують різні думки. Вважаємо, що в найбільш широкому сенсі етнохудожня культура включає специфічні програми спілкування, поведінки та діяльності, які утворюють історичний світ культури, що фіксує і передає молодому поколінню образи, ідеали, ціннісні орієнтації. У такому широкому контексті етнохудожня культура постає як соціально-культурне явище, яке має взаємні зв'язки з історією, з різними сучасними сферами життя людини в суспільстві.

Відзначимо, що етнохудожня культура для студентів, які обрали майбутню професію, пов'язану з мистецтвом, може розглядатися в трьох аспектах. Перший – особистісний, оскільки саме особистість може активно впливати на збереження та розвиток цього виду культури. Другий аспект – соціальний. Соціум є сукупністю взаємодіючих індивідів з його ставленням до мистецтва і культури в цілому. Третій аспект – культурний. Етнохудожня культура як цінність є у свою чергу основою розвитку як осіб, що взаємодіють з нею, так і всієї сукупності носіїв, які розкривають її значення у різних аспектах. Ці положення є основними при розгляді домінуючого впливу етнохудожньої культури на розвиток особистості студентів напряму підготовки «Мистецтво».

Як педагогічна категорія, етнохудожня культура включає мету, завдання, принципи, функції, зміст; має особливості, механізми та форми трансляції. Вона формується під впливом різних умов і стимулів, що припускає наявність її особливого місця в ієрархії різних видів культури. Насамперед етнохудожня культура становить стійку сукупність естетичних норм, що виявляються у звичаях, віруваннях, світоглядах, які склалися в ході історичного розвитку різних етносів, народів, націй, що проживають на певній території. Образи, представлені в етнохудожній культурі, є затребуваними до сьогодні, оскільки більшість з них виконують певну функцію – стабілізуючу.

Специфіка етнохудожньої культури полягає в тому, що її базові елементи постають у реальних образах, втілюються в матеріальних і духовних формах. У генезі етнохудожньої культури первинним є ритуальний малюнок, в якому людина зображує певні дії або акт, що необхідний для гармонійного існування людини у трьох світах – природному (біо), суспільному (соціо), сакральному (Бог, Дух, Абсолют і т.д.). Етнохудожня культура витримує визначений малюнок, що зображає місце людини у цих світах, і саме тому значну увагу студентам напряму «Мистецтво» необхідно приділяти вивченню символіки, через яку людина сприймає природний, соціальний простір, а також сакральну сутність присутності надбіологічного і надсоціального.

Символіка, що відображає світогляд людини, представляє в такому сенсі погляд носія етнохудожньої культури не лише на зовнішній світ, але і на духовний світ, світ внутрішній, що осягається самоспогляданням і самотворенням. У цьому плані досвід добродіяння,

добротворчості, що пов'язаний з духовною, зокрема з етнохудожньою культурою, є базисом формування моральної свідомості, національної самосвідомості. Почуття, емоції, які передаються через символіку етнохудожньої культури, відзначаються соціальним характером, що має естетичний, моральний, інтелектуальний зміст. Символіка, міцно вкорінена у свідомість, входить до складу етнохудожньої культури, але її походження ґрунтується на необхідності насамперед визначення напрямку особистої та громадської діяльності, на досягнення провідних цілей для виживання людини у природі, для розвитку суспільства.

Функціонування етнохудожньої культури є процесуальним, з одного боку, з іншого – стихійним. Як писала Л. Васеха, етнокультура (особливо в її етнохудожньому прояві) функціонує процесуально в етнопоточі календарно-обрядової та сімейно-побутової циклізації як у зовнішньому просторі, так і в успадкованих і привласнених патернах і стереотипах інтелектуально-рефлексивної та психоемоційної діяльності особистості в її внутрішньому просторі, що є ознаками її ефективної педагогічної моделі механізму адаптації особистості в навколишньому соціокультурному середовищі [1, с. 7-8]. З іншого боку, вже сам етнос представлений як соціальне ціле, зміна та функціонування якого здійснюється стихійно, через діяльність людей [9, с. 52].

Вважаємо важливим акцентувати увагу на тому, що етнохудожня культура як підвид етнічної культури може зберігатися і набувати розвитку. Серед цінностей, що містять соціально-виховний потенціал, можемо назвати цінності, що представлені через мистецтво, стають надбанням для великої кількості народів, а не тільки для одного етносу; цінності (як матеріальні, так і духовні), що представлені в образах, є ресурсом для особистісного розвитку її носіїв, саме ними і людина, і спільнота надихається, отримує необхідну енергію і захопленість для досягнення цілей; цінності мистецтва отримують, з одного боку, повторення, а з іншого – нове звучання в різних матеріалах, формах, і тим самим зберігаються та підтримуються в культурному розвитку окремих територій, регіонів, країн.

Вважаємо за потрібне враховувати основні елементи етнохудожньої культури регіону, серед яких М. Долженковою було виділено: структуру видів і жанрів народної художньої творчості, що склалася у регіоні; різні верстви традиційної культури регіону (селянський і міський фольклор, а також елементи народної творчості у релігійних і світських формах художнього життя регіону); форми меценатства та благодійності, спрямовані на підтримку та розвиток народної художньої творчості; форми організації любительської художньої творчості у культурно-дозвіллевих та освітніх установах; форми самоорганізації аматорської художньої творчості; форми побутування народної художньої творчості [2].

Зазначимо, що поряд із виділеною нами стабілізуючою функцією етнохудожня культура виконує і функцію динамічну. Традиційне застаріває і поступово йде від прийнятих художніх форм. Вплив, який є відчутним для елементів етнохудожньої культури, може виявитись як позитивним, так і негативним. Уразливі й тендітні естетичні норми, розколюючись через динамічне існування самої людини, яка активно пристосовується до постійно змінюваних умов життя як у природі, так і в самому суспільстві, через деякий час отримують інше трактування і розуміння. Застарілі норми замінюються новими саме завдяки впливу внутрішніх і зовнішніх чинників, до яких можна віднести: становлення духовно-світоглядної ідентичності; розвиток комунікативно-дискусійних практик; підвищення кількості контактів з іншими культурами та їх осягнення; інтерпретація і прирощення відмінних від етносу, художньої культури інших народів, націй; підсилення ролі рефлексивності і взаємодоповнюваності окремих культурних компонентів у цілісних культурних смислах тощо.

Як бачимо, у етнохудожній культурі виявляється домінанта – ціннісні уявлення, за допомогою яких стає можливим формування певних моральних якостей, етичних та естетичних поглядів. Вважаємо, що сучасна освіта у напрямку підготовки «Мистецтво» стане в найближчому майбутньому каталізатором внутрішніх і зовнішніх змін усіх суспільних порядків і уявлень про прекрасне – як в образотворчому мистецтві, так і в людській поведінці, що активізує ресурсні можливості для особистісного розвитку підростаючого покоління в цілісному виховному процесі. При цьому одночасно відзначимо, що сучасна система вищої освіти до сьогодні недостатньо використовує стратегічні ресурси етнохудожньої культури для особистісного розвитку студентської молоді, хоча нині існує реальна потреба в особистостях зі

сформованими вольовими якостями, високим рівнем соціальної активності. Як вважає Ф. Ялалов, сфера освіти практично у всіх країнах світу зайнялася головним чином трансляцією з покоління до покоління досить вузьких, по суті фрагментарних, технократично орієнтованих знань, умінь і навичок. При цьому, як підкреслює автор, освітньо-виховні, гуманітарні цілі (формування цілісної картини навколишнього матеріального і духовного світу, що сприяє усвідомленню приналежності кожного з них до єдиного людському суспільству; сприйняття цінностей духовних, культурних, моральних в їх національному і загальнолюдському розумінні; ознайомлення із способом життя, цінностями та пріоритетами різних народів світу) або ігноруються зовсім, або лише декларуються на популістському, лозунговому рівнях [10].

Цілі, настанови і принципи етнохудожньої культури ми розглядаємо як важливий стратегічний ресурс для особистісного розвитку студентської молоді, її самоідентифікації. Зазначимо, що цей процес отримує розвиток саме на етапі дорослішання молодої людини, і та картина світу, що активно формується в цей віковий період, ті цінності, способи сприйняття оточення, почуття часу, духовно-моральні ідеали, що сприймаються, залишаються міцно закладеними у свідомості студентської молоді. Зазначимо, що етнохудожня культура, крім визначених цілей, установок і функцій, має механізми і способи соціального передання інформації. До них ми відносимо: безпосередню (усну) і опосередковану (письмову, електронну та ін.) взаємодії; утримання в народній пам'яті обрядів, ритуалів, звичаїв через свята, сімейно-побутові традиції; процедури тлумачення і закріплення значень символіки тощо. Вважаємо, що для студентів важливим є опанування цих механізмів.

Ураховуючи, що сьогодні для процесу самоідентифікації головними ознаками є самобутність, мова, стереотипи поведінки та ін., студент через ці механізми та способи уявляє навколишній соціальний світ, соціальну групу, які класифікує як «власні», «притаманні своїй традиції». Будь-які інновації, які останнім часом активно запозичуються в інших культурах, мають глибинну соціокультурну основу і тому не завжди знаходять належну реалізацію. Саме тому ми можемо спостерігати певні інерційні процеси у цьому напрямку. Проте у кожній культурі завжди виникають елементи культурного оновлення, і тому творення культурних інновацій має для розвитку студентів напряму «Мистецтво» інтегральний характер. Отже, етнохудожня культура як основа особистісного розвитку студентів має поставати цілісним особистісним утворенням, що включає в себе сукупність етнокультурних і етнохудожніх знань і уявлень, оволодіння специфічними навичками, характерними для практичного життя етносу в певному регіоні.

Висновки з даного дослідження. Етнохудожня культура для сучасних студентів має значний соціально-виховний потенціал. Його використання допоможе відтворенню в сучасному поколінні студентської молоді самобутності, унікальності, сформує тісні духовні зв'язки носіїв певної етнохудожньої культури з культурою інших етносів, народів, націй.

Перспективи подальших розвідок. Перспективними напрямками проблеми вважаємо розробку авторських методик з урахуванням соціально-виховного потенціалу етнохудожньої культури, що спрямовані на формування основних компонентів соціальності людини, її соціальної активності, соціальних якостей, соціальної змобілізованості тощо.

Список використаних джерел

1. Васеха Л. И. Этнохудожественное образование как фактор социально-культурной адаптации личности : автореф. дис. канд. пед. н. [спец. 13.00.05 – теория, методика и организация культурно-просветительной деятельности] / Л. И. Васеха. – М., 2001. – 22 с.
2. Долженкова М. И. Развитие этнохудожественного образования на основе региональных социально-культурных традиций : дис... д-ра пед. н. [спец. 13.00.05 – теория, методика и организация социально-культурной деятельности] / Марина Игоревна Долженкова. – Тамбов, 2000. – 553 с.
3. Кукушин В. С. Этнопедагогика и этнопсихология / Кукушин В. С., Столяренко Л. Д. – Ростов-на-Дону: Изд-во «Феникс», 2000. – 448 с.
4. Палаткина Г. В. Этнопедагогика / Г. В. Палаткина. – Астрахань: Изд. дом «Астраханский университет», 2008. – 270 с.
5. Проект Постанови про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Етнопольна політика України: здобутки та перспективи». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=10247&skl=7.
6. Романова Л. Н. Формирование этно-художественной культуры студентов художественных вузов в процессе изготовления авторской куклы в национальном костюме : дис. ... канд. пед. н. [спец. 13.00.02 – теория и

- методика обучения и воспитания (по областям и уровням образования)] / Людмила Николаевна Романова. – М., 2008. – 271 с.
7. Ульянова Н. Б. Формирование этнохудожественной культуры у будущего дизайнера в вузе : дис. ... канд. пед. н. [спец. 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и образования] / Наталия Борисовна Ульянова. – М., 2009. – 194 с.
8. Эсеккуев К. В. Формирование этнохудожественной культуры студентов художественно-графического факультета в процессе обучения декоративно-прикладному искусству : дис. ... канд. пед. н. [спец. 13.00.08 – теория и методика профессионального образования] / Казимир Владимирович Эсеккуев. – Карачаевск, 2011. – 167 с.
9. Этносоциология. Конспект лекций для самостоятельной работы студентов специальности 6.030102 «Социальная работа» / ПГТУ, Каф. социологии и социальной работы, ИПФ; сост. Ю. В. Бондаренко. – Мариуполь, 2009. – 70 с.
10. Ялалов Ф. Г. Этнодидактика [монография] / Ф. Г. Ялалов. – М.: ГИЦ ВЛАДОС, 2002. – 151 с.

УДК: 373. 545 (477) “18/19”

Л.В. Никитюк

РЕАЛІЗАЦІЯ МОЛОДИМ ФАХІВЦЕМ ІДЕЇ ПРИРОДОВІДПОВІДНОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ

***Анотація.** У статті розкрито шляхи реалізації екологічного виховання з урахуванням поглядів видатних педагогів на стан викладання предметів природничого циклу і проаналізовано внесок вчених у збагачення методичного матеріалу з цих предметів у процесі навчання. Схарактеризовано конкретні екологічні зв'язки, які допоможуть учням засвоювати правила і норми поведінки в природі.*

***Ключові слова:** природа, освітній процес, школа, екологічне виховання, явища природи.*

Nykytiuk L.V. Realization young specialist of idea naturality in educational process of modern school.

***Annotation.** The article reveals the realization of environmental education with the views of outstanding teachers teaching subjects on the state of the natural cycle and analyzed the contribution of scientists to the enrichment of methodological materials on these subjects in the learning process. Characterized by specific ecological relationships that will help students assimilate the rules and norms of behavior in the nature.*

***Key words:** nature, educational process, school, ecological education, phenomena of nature.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Із різних позицій можна розглядати те, з чим пов'язані кризові процеси в суспільстві та освіті. Але незаперечним є зв'язок цих проявів насамперед зі зміною фундаментальних ціннісних орієнтацій людства і, як наслідок, суцільне погіршення здоров'я людей та екологічного стану довкілля. Шлях до споживацького розвитку, яким ми крокуємо сьогодні, все далі відштовхує людину від природного еволюційного процесу, дезорієнтує молоде покоління в розумінні сенсу життя, заважає формуванню здорового способу життя і діяльності. У вихованні учнів панують підходи, що характеризуються засвоєнням невинуватеної кількості інформації, зовнішньою ефективністю за рахунок розвитку внутрішнього життя дитини, створенням штучної загальності, конкуренції між дітьми, авторитаризмом вихователів тощо. Ці явища згубно впливають на розвиток учнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід відзначити, що питання взаємин людини і природи має велику історію вивчення у світовій філософії. Окремі аспекти цієї проблеми розглядаються у працях сучасних філософів: А. Ахутіна, В. Казначєєва, М. Кисельова.

Проблема вивчення і врахування в освітньому процесі природних психологічних особливостей учнів розглядалася психологами Л. Божович, Л. Виготським, Д. Ельконіним, І. Коном, Г. Костюком, Ж. Піаже. Проблема ставлення учнів до навколишнього світу під час навчання привертає увагу сучасних науковців В. Зінченка, І. Бєха.

Окремі аспекти реалізації принципу природовідповідності в розумовому, моральному, трудовому, естетичному, фізичному, екологічному вихованні розглядаються у наукових